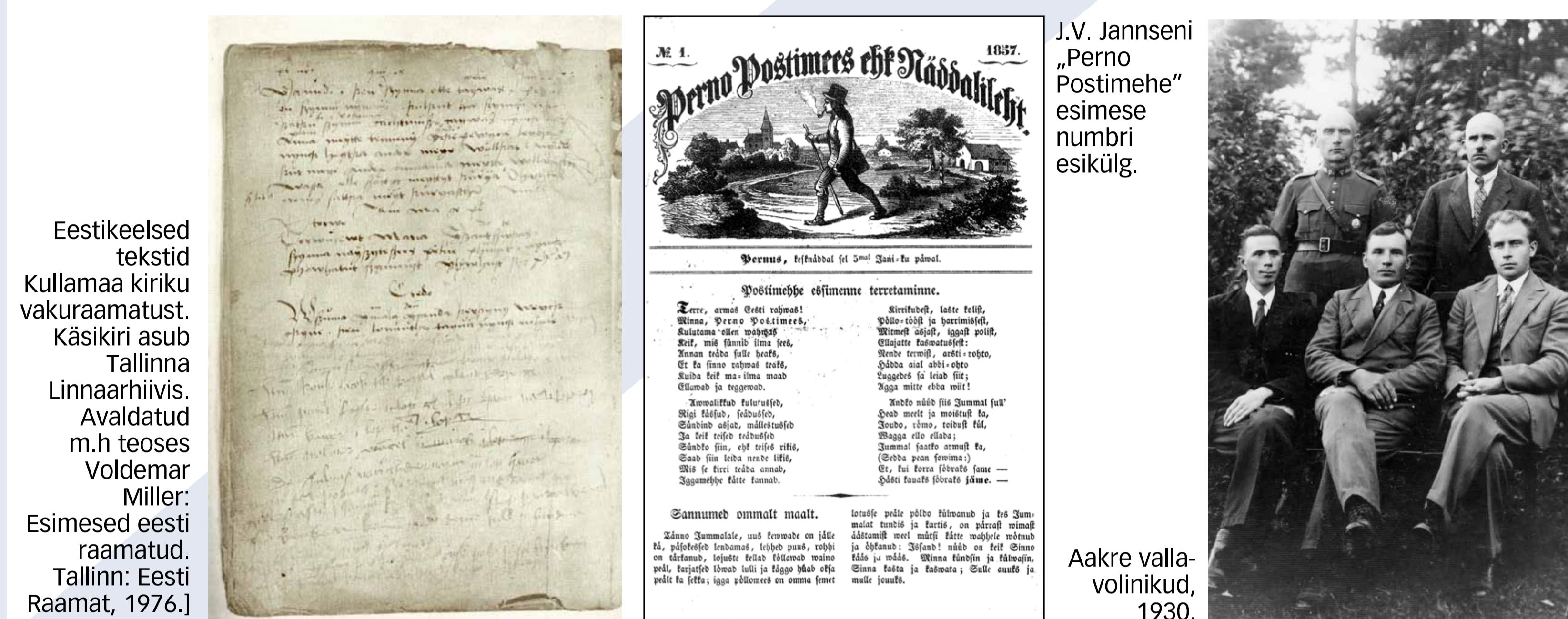

KEELEPOLIITIKA EESTI ALAL

Eesti keel jõudis teadaolevalt oma esimeste kirjapanekuteni 13. sajandi kahekümnendatel aastatel, mil Henriku Liivimaa kroonikas ja Taani hindamisraamatus (Liber Censur Daniae) pandi kirja esimesed eestikeelsed (koha)nimed, sõnad ja laused. See ei tähendanud siiski kirjakeele teket, sest alles 16. sajandi kahekümnendatel aastatel sündisid esimesed sidusad eestikeelsed tekstid: meieisapalve, Ave Maria ja usutunnistus, mis leiduvad Kullamaa kiriku vakuraamatu lõpus. (Ave Maria on katoliku kiriku enimkasutatavaid palveid.) Umbes samal ajal ilmusid ka esimesed eestikeelsed trükiteosed, needki olid usutekstid. 16. sajandi jooksul kujunesid kaks eesti kirjakeelt, tallinna ja tartu keel. Kumbki käibis Eesti ala eri osades kõrvuti peaaegu neli sajandit.

Eestikeelsed tekstid Kullamaa kiriku vakuraamatust. Käsikiri asub Tallinna Linnaarhiivis. Avaldatud m.h teoses Voldemar Miller: Esimesed eesti raamatud. Tallinn: Eesti Raamat, 1976.]

J.V. Jannseni „Perno Postimehe“ esimese numbril esikül.

Aakre vallavolinikud, 1930.

Keskajast 19. sajandini valitses nii Eesti kui ka Läti alal kindel seos keelte ja seisuste vahel. Vaimulikkond, aadel ja linnakodanikud tarvitasid peamiselt kaskalam-, alates 17. sajandist ülemlaksa keelt, asjaajamiskeelena vahel mõnda muud keelt, näiteks ladina ja varauusrootsi keelt. Talurahvas kasutas aga eesti (Läti alal läti ja/või liivi) keelt. Sotsiaalse tõusuga talurahvaseisusest kõrgemas seisusesse kaasnes paratamatult keelevahetus, keeleline saksastumine.

Rootsi võimu ajal, 17. sajandil, algas järjekindel kirjaoskuse levitamine eestlaste seas. Eestlastele tähendas see järkjärgulist üleminekut suuliselt kirjalikule kultuurile. Nii sündis 18. sajandi esimesel kümnendil esimene eestlase loodud ilmalik luuleteos: Puhja köstri ja kooliõpetaja Käsü Hansu 32-salmiline tartukeelne kaebelaul „Oh! ma waene Tardo Liin“ Tartu linnale Vene vägede poolt tekitatud kannatustest Põhjasõjas. Samal sajandil hakkasid ilmuma eestikeelsed kalendrid, mitmed ilmalikud raamatud, esimene eestikeelne ajakiri ja poolilmalikud tõlkemuganduslikud juturaamatud. Eesti keele peamised kasutusvaldkonnad eesti taluraha omavahelise argisuhtluse kõrval olid muidu endiselt usutalitused ja talurahvakoolid.

19. sajandiks oli kirjaoskus kujunenud eestlaste hulgas Euroopa mastaapides laialdaseks ja oli eeldus sellele, et eestlased võisid ennast 19. sajandil teadvustada rahvusena: eesti rahvustunnet õhutati suuresti eestikeelse ajakirjanduse kaudu.

KIRJAOSKUS MÕNEDES EUROOPA RIIKIDES JA EESTI ALAL 19. SAJANDI LÕPUS

Riik	Kirjaoskajaid (%)	Riik	Kirjaoskajaid (%)
Rootsi	99,1	Belgia	75,0
Saksamaa	96,5	Austria	59,2
Šveits	95,4	Itaalia	48,0
Eesti	93,3	Ungari	45,1
Madalmaad	87,7	Venemaa	21,6
Prantsusmaa	83,9		

Kirjaoskus oli eelduseks veel sellele, et 19. sajandi jooksul kujunema hakanud eesti haritlaskond võis hakata oma keelt ümber kujundama ja sellele suuremat eluõigust, see tähendab avaramaid kasutusvaldkondi nõutama. Et esimesed laialt loetud ajalehed olid tallinnakeelsed ning levisid kogu eesti keelealal, harjutasid need tartu keele alal elavaid eestlasi tallinna keeles lugema.

KIRJANDUST

Kurman, Georg. The Development of Written Estonian. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series 90. The Hague, Netherlands: Mouton & Co, 1968.
Raag, Raimo. Taluraha keelest riigikeeleks. Tartu: Atlex, 2008; <https://dspace.ut.ee/handle/10062/34490>

Tallinna keelel põhines aga tulevane üle-eestiline normikeel. Eesti ala elanikkonna rahvuseenamuse keelt – eesti keelt – kasutati esialgu vaid talurahvakoolides, vallakohtutes ja pärast 1866. aasta vallaseaduse kehtestamist valdade volikogudes, samuti eestikeelses trükisõnas, ajakirjanduses ja eestlaste argisuhtluse tavakeelena. Eesti keelt mõjutas peamiselt saksa keel.

19. sajandil muutus senine talurahvakeel rahvuskeeleks ja eesti identiteedi kandjaks. Sajandi kahel viimasel kümnendil elluviidud venestus tähendas tagasilööki nii eesti rahvuslikule liikumisele kui ka eesti keele eluõigustele. Koolides kehtestati vene õppekeel ning eestlaste katse asutada esimene eesti õppekeelega kõrgem rahvakool luhtus. Eesti keelt hakkas suuremas ulatuses mõjutama (senise saksa keele kõrval) vene keel. Eesti raamatute ja ajalehtede väljaandmist siiski ei keelatud, nii et venestuse survele suudeti vastu panna. Keeletöö hoogustus 20. sajandi kahel esimesel kümnendil: arendati eesti oskuskeelte sõnavara, neljal keelekonverentsil 1908–1911 otsustati peamiselt eesti keele õigekirja ja vormiõpetuse küsimusi, 1912. algatas Johannes Aavik keeleuueenduse ja Eesti riikliku iseseisvuse väljakuulutamise aastal (1918) ilmus esimene normeeriv eesti keele sõnaraamat. Erinevalt teiste keelte uuendajatest ei piirdunud Aavik sõnavara uuendamisega (või kirjaviisi reformimisega), vaid kujundas tahtlikult ümber ka keele grammatilist ehitust.

Omariiklusega 1918 sai eesti keel riigikeeleks. Normikeele kasutusvaldkonnad avardusid korrigeeritud riigihaldusse, kõigi astmete kohtutesse ja koolidesse, samuti kõrghariduse, teaduse, raadio, kino, helisalvestiste ja meelelahutustegevuse alale. Esmatähtsaks muutus eesti oskuskeelte arendamine, milles peamist osa etendas Johannes Voldemar Veski. Vähemusrahvuste koolides õpetati eesti keelt emakeele kõrval kohustusliku õppeainena. Riigikogus tarvitasid saksa ja vene vähemusrahvuse esindajad eesti keele kõrval oma emakeelt.

Johannes Aavik

Johannes Voldemar Veski

Eesti annekteerimine Nõukogu Liidu poolt teise maailmasõja aastail taandas eesti keele riigikeele seisundist. Eesti keele eluõigust piirati mitmes avaliku elu kasutusvaldkonnas, mõnelt alalt aga tõrjuti hoopiski välja. Mõnes ametlikus seoses võidi siiki jätkata eesti keele kasutamist, k.a koolides ja kõrghariduses. Vähemusrahvuste koolid suleti, v.a vene õppekeelega koolid. Eesti keele peamine mõjutaja oli vene keel.

Taasiseseisvumine 1991. aastal andis võimaluse hakata suuremal määral ellu viima 1989. aastal vastu võetud keeleseadust, millega eesti keel oli kuulutatud Eesti riigikeeleks. Taastati eesti keele kasutamine paljudes seni venekeelseks muudetud valdkondades. 1995. aastal võeti vastu uus keeleseadus, milles määratleti riigikeele, k.a eesti viipekeele ja eesti keele murrete ning võõrkeelte kasutustingimused ning sätestati eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded avalikkuse ja klientidega suhtlevatele töötajatele. 2001. aastal loodi Vabariigi Valitsust keelepoliitika arendamisel ja elluviimisel nõustava koguna Eesti keelenõukogu, mis teeb valitsusele ettepanekuid keelealaste õigusaktide muutmiseks, osaleb eesti keele arengukavade väljatöötamises ja jälgib nende täitmist. Keelenõukogu valmistas koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga ka ette praegu kehtiva keeleseaduse, mis jõustus 1. juulil 2011. Olulisemad keelepoliitilised probleemid on eesti keele kasutusvaldkondade (äri, pangandus, haridus, teadus jt) säilitamine ning eesti keele õppe kvaliteedi tagamine vene õppekeelega lasteaedades ja koolides.

Raag, Virve. The Effects of Planned Change on Estonian Morphology. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 29. Uppsala, 1998.
Valge, Jüri. Keeleseadus 25 (80). – Õiguskeel 2014, nr 1; http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/juri_valge._keeleseadus_25_80.pdf